

Gennady Chufrin (ed.), *The Security of the Caspian Region*, SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute), Oxford University Press, NY, 2001.

امنیت منطقه دریای خزر، ویراسته گنادی چوفرین، مؤسسه مطالعات صلح بین‌الملل استکهلم، نیویورک، ۲۰۰۱.

این کتاب حاصل یک پروژه دوساله در مؤسسه مطالعات صلح بین‌الملل استکهلم است. پژوهشگران دوازده کشور در این پروژه شرکت داشته‌اند (ازبکستان، قزاقستان، تاجیکستان، ترکمنستان، قرقیزستان، گرجستان، آذربایجان، ایران، سوئد، روسیه، کانادا، ترکیه، بریتانیا و آمریکا) و هرکدام یکی از فصول کتاب را تألیف کرده‌اند. ویراستار کتاب در مقدمه ذکر می‌کند که پس از فروپاشی شوروی، این منطقه تحت تأثیر دو رشته عوامل مهم بوده است. یکی ملاحظات ژئواستراتژیک، و دیگری ملاحظات مربوط به انرژی حوزه دریای خزر. این امر هم لزوم تعیین وضعیت حقوقی این دریا را پیش آورده است و هم بحث انتقال نفت و گاز این حوزه را به خارج. علاوه بر این، تحولات سیاسی-اجتماعی و اقتصادی در این منطقه فضای امنیتی آن را دگرگون کرده است و مورد تهدید قرار داده است. منازعات قومی-سیاسی و گرایش‌های مذهبی تندرمانه در منطقه این تهدید را جدی‌تر ساخته است و برآیند این عوامل در مجموع تأثیری نامطلوب بر ثبات منطقه دریای خزر داشته است، به طوری که گرایش روزافزونی به سوی نظامیگری در منطقه مشاهده می‌شود.

کتاب از چهار بخش اصلی تشکیل شده است:

- فضای امنیتی خزر؛

- دیدگاه کشورهای حوزه خزر درباره امنیت منطقه؛

- دینامیسم متحول منازعات در منطقه خزر؛

- همکاری و رقابت در منطقه خزر.

بخش اول شامل مباحث زیر است: لینا یانسن در مقاله‌ای با عنوان وضعیت جدید ژئوپلیتیک منطقه به این موضوع می‌پردازد. جان رابرتز در مقاله خویش موضوع منابع انرژی، مسیر خطوط لوله پیشنهادی انتقال نفت و گاز در این حوزه، و نیز نظام حقوقی دریای خزر را مورد بررسی قرار می‌دهد. ایگور زون در مقاله‌اش عوامل تهدیدکننده منابع بیولوژیک و محیط زیست خزر را برمی‌شمرد. مارک ایتن در مقاله‌ای با عنوان روندهای عمده در هزینه‌های نظامی و تأمین سلاح، این موضوع را در ایران، قفقاز جنوبی، و آسیای مرکزی بررسی می‌کند.

در بخش دوم، مواضع کشورهای منطقه و نیز آمریکا هر یک طی مقاله‌ای از منظر منافع ملی آنها ارائه شده است.

در بخش سوم، دینا مالیشوا طی مقاله‌ای منازعه قره‌باغ را تشریح می‌کند، الکساندر کریلاو بحران گرجستان و ابخازستان را مورد بررسی قرار می‌دهد، الکسی مالاشنکو به اسلام در چچنستان می‌پردازد، و فرهاد کامرایف از منظر ازبکستان خطرات امنیتی ناشی از اسلام افراطی در آسیای مرکزی را بررسی می‌کند.

در بخش چهارم گنادی چوفرین در مقاله پایانی کتاب با نام «به سوی آینده‌ای نامعلوم در منطقه خزر» به نقش کشورهای منطقه و قدرت‌های خارجی می‌پردازد.

این کتاب ضمیمه‌ای هم دارد شامل روزشمار کلیه بیانیه‌های صادره و موافقتنامه‌های امضا شده از سال‌های ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۱ مربوط به امنیت منطقه.

بخش‌های اول، سوم و چهارم کتاب بیشتر جنبه تحلیلی دارد و از همین رو برای پژوهشگری که طالب شناخت تحولات منطقه است حائز اهمیت بیشتری است. بخش دوم، عمدتاً اعلام مواضع رسمی کشورهای منطقه و قدرت‌های خارجی است که توسط

شرکت‌کنندگان در کنفرانس ارائه شده است.

کتاب «امنیت منطقه دریای خزر» کتابی است جامع که کلیه مسایل اساسی این منطقه را که به نوعی با موضوع امنیت ارتباط دارد شامل می‌شود. از این قبیل است بحث تسلیحات و نظامیگری در منطقه، موضوع انرژی این حوزه و مسأله انتقال این انرژی از طریق خط لوله به دنیای خارج، محیط زیست دریای خزر، منازعات قومی در هر دو منطقه قفقاز شمالی و جنوبی و در آسیای مرکزی، و بحث اسلام‌گرایی و گرایش‌ات افراطی اسلامی در این منطقه. گنج‌نایدن تحلیل‌های پژوهشگران مستقل در کنار اعلام مواضع کم و بیش رسمی نمایندگان کشورهای منطقه در این کتاب ابتکاری جدید است. اما خواننده باید به تفاوت کیفی این دو نوع مقاله که در کتاب ارائه شده واقف باشد. در غیر این صورت، مواضع رسمی را به جای مقاله پژوهشگران مستقل خواهد پذیرفت.

نکته دیگر این که کلیه مقالات کتاب حاصل پژوهش‌هایی است که تا سال ۲۰۰۰ انجام شده. مؤسسه مطالعات صلح بین‌الملل استکهلم نیز بلافاصله آن را برای چاپ آماده و در سال ۲۰۰۱ منتشر کرده است. اما از آنجا که در چند سال گذشته تحولات مهم بین‌المللی، و بخصوص منطقه آسیای مرکزی و قفقاز، با سرعتی کم سابقه رخ داده است، این مقالات به ناچار وقایع، تغییر موضع‌ها و سیاست‌های جدید کشورها و قدرت‌های خارجی را دربر ندارد. به عنوان مثال، واقعه یازدهم سپتامبر در آمریکا و اقدام نظامی آن کشور در افغانستان و سرنگونی طالبان موجب تغییرات جدی در استراتژی آمریکا و حضور نظامی آن کشور در سرتاسر آسیای مرکزی و قفقاز شد. سیاست روسیه نیز با مستقر شدن پوتین در کرملین دستخوش تغییرات مهم شده است که به نوبه خود جای بررسی دارد.

با این حال، کتاب «امنیت منطقه دریای خزر» حاوی مجموعه‌ای بسیار مفید و قابل استفاده پژوهشگران این منطقه است.

فرهاد عطائی - دانشگاه امام صادق (ع)

پښتونستان ګاونډي علوم او مطالعات فرېسنجی
پرتال جامع علوم انسانی